

Erken Cumhuriyet Döneminde Kamu Yönetiminin İnşası: Merkezileşme ve Modern Devletin Kuruluşu (1923-1946)

Mustafa Fahri Mirhanogulları¹

Özet

Bu kitap bölümü, 1923-1946 yılları arasındaki erken Cumhuriyet döneminde Türkiye’de kamu yönetiminin kuruluş ve gelişim sürecini merkezileşme, ulus-devlet inşası ve modern devlet kapasitesinin oluşturulması ekseninde incelemektedir. Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı Devleti’nden devraldığı idari mirası bütünüyle reddetmek yerine, yeni rejimin siyasal ve toplumsal hedeflerine uygun biçimde yeniden şekillendirmiştir. Bu nedenle erken Cumhuriyet kamu yönetimi, hem Osmanlı’dan devralınan kurumların devamlılığını hem de yeni devlet anlayışının gerektirdiği dönüşümleri bir arada barındıran bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Bölümde, kamu yönetiminin hukuki temelinin anayasal düzenlemeler aracılığıyla nasıl oluşturulduğu ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Özellikle 1921 Anayasası’nın yerel yönetimlere belirli ölçüde özerklik tanıyan yapısından, 1924 Anayasası’nın güçlü merkezi otoriteyi esas alan üniter devlet modeline geçişi, kamu yönetiminin şekillenmesinde kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu değişim, devletin ülke genelindeki yönetim kapasitesini artırmayı ve merkezî otoritenin taşra üzerindeki denetimini güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Bu çerçevede valilik kurumu, vilayet yönetimi ve umumi müfettişlikler, merkezi yönetimin kararlarını ülkenin farklı bölgelerinde uygulayan temel araçlar hâline gelmiştir. Belediyeler ve köy yönetimleri ise yerel hizmetlerin yürütülmesinin yanı sıra devlet politikalarının yerel düzeyde hayata geçirilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Bunun yanında iktisadi devlet teşekkülleri, ekonomik kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkin bir araç olarak kullanılmış; devletin ekonomik hayata doğrudan müdahalesi kamu yönetiminin görev alanını genişletmiştir. Tek parti dönemi örgütlenmesi de siyasal bütünlüğün

1 Öğretim Görevlisi, Muş Alparslan Üniversitesi ,mf.mirhanogullari@alparslan.edu.tr, 0000-0003-3866-1616

korunması ve devlet politikalarının toplumun tüm kesimlerine ulaştırılması açısından önemli bir işlev görmüştür. Bölümün temel savı, erken Cumhuriyet döneminde kamu yönetiminin yalnızca kamu hizmetlerini sunan teknik bir yapı olmadığıdır. Kamu yönetimi aynı zamanda toplumsal dönüşümü yönlendiren, yeni bir vatandaşlık anlayışı oluşturan, ekonomik kalkınmayı örgütleyen ve ulusal birliği güçlendiren kurucu bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Bu yönüyle kamu yönetimi, Cumhuriyet'in modernleşme ve devletleşme sürecinin temel taşı olarak değerlendirilmekte; yeni rejimin toplumsal ve siyasal hedeflerini gerçekleştirmesinde merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle erken Cumhuriyet dönemi kamu yönetimi, Türkiye'de modern devlet yapısının oluşumunu anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Giriş

Erken Cumhuriyet dönemi kamu yönetimi, yalnızca yeni kurulan bir devletin idari örgütlenmesini değil, aynı zamanda siyasal iktidarın toplumsal alanı yeniden kurma kapasitesini de ifade eder. 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve 1946'da çok partili siyasal hayata geçişle yeni bir eşige ulaşan dönem, Türkiye'de **modern devletin idari mimarisinin** oluştuğu kurucu evredir. Bu evrede devlet, sınırları belirli bir ülke üzerinde egemenliği tek merkezde toplamak, kamu hizmetlerini düzenli ve hiyerarşik biçimde yürütmek, taşrayı denetlemek, toplumu ulusal yurttaşlık fikri etrafında bütünleştirmek ve ekonomik kalkınmayı kamu eliyle örgütlemek gibi çok boyutlu işlevler üstlenmiştir. Bu nedenle erken Cumhuriyet kamu yönetimi, teknik anlamda bir memuriyet ve teşkilat tarihi olmanın ötesinde, rejimin siyasal ve toplumsal projesinin taşıyıcı sütunlarından biridir. Atatürk'ün yurttaşlık ve devlet anlayışını açıklayan metinlerde de idare, kamusal düzeni ve vatandaşlık sorumluluğunu kuran temel mekanizmalardan biri olarak düşünülmüştür (Afetinan, 1998, s. 43-51).

Osmanlı-Türk modernleşmesi, Tanzimat'tan itibaren yönetimde rasyonelleşme, merkezileşme ve hukukileşme eğilimleri üretmişti. Ancak Osmanlı modernleşmesi çok uluslu imparatorluk yapısı, taşra eşrafı ile merkez arasındaki pazarlıklar, mali krizler ve dış baskılar nedeniyle parçalı ve çoğu zaman sınırlı sonuçlar doğurmuştu. Cumhuriyet yönetimi bu mirası devralırken, imparatorluk idaresinin bazı kurumlarını sürdürmüş; fakat bunları ulusal egemenlik, laiklik, halkçılık, devletçilik ve inkılapçılık ilkeleriyle uyumlu biçimde yeniden işlevlendirmiştir. Çakan'ın vurguladığı gibi erken Cumhuriyet kamu yönetimindeki modernleşme, yerel kurulların denetimi, valilerin konumu ve mülki teşkilattaki düzenlemeler yoluyla merkezileşme çizgisinde gelişmiştir (Çakan, 2006, s. 45-47). Kırılmaz ve Kılıç Kırılmaz da Cumhuriyet'in kamu yönetimini Osmanlı'dan devralınan bürokratik miras üzerine kurduğunu, ancak bu mirası anayasal sistem, merkez-taşra örgütlenmesi ve reform uygulamaları

aracılığıyla yeniden biçimlendirdiğini belirtir (Kırılmaz & Kılıç Kırılmaz, 2014, s. 25-27).

Bu bölümün temel sorusu şudur: **1923-1946 arasında Türkiye’de kamu yönetimi, merkezileşme ve modern devlet inşası bakımından nasıl kuruldu?** Bu soruya verilecek yanıt, üç düzeyde ele alınmalıdır. Birinci düzey anayasal ve hukuksaldır; 1921 ve 1924 Anayasaları, vilayet idaresi, belediye, köy ve kamu personeliyle ilgili düzenlemeler bu düzeyi oluşturur. İkinci düzey kurumsaldır; valilik, bakanlıklar, umumi müfettişlikler, belediyeler, köy yönetimleri, iktisadi devlet teşekkülleri ve merkezî danışma/denetim birimleri bu düzeyde yer alır. Üçüncü düzey siyasal ve toplumsaldır; tek parti yönetimi, bürokratik elit, taşra eşrafi, yurttaşlık inşası, laikleşme ve devletçilik politikaları bu düzeyin başlıca unsurlarıdır. Böylece kamu yönetimi, hukuki metinlerden ibaret olmayan, siyasal iktidar ilişkilerini gündelik idareye dönüştüren bir organizasyon olarak kavranmalıdır.

İnceleme Boyutu	Temel Soru	Erken Cumhuriyet’te Karşılığı
Anayasal-hukuki boyut	Devletin idari ilkeleri nasıl belirlendi?	1921’den 1924’e geçiş; üniter devlet, yetki genişliği, görev ayrımı
Kurumsal boyut	Merkez ve taşra nasıl örgütlendi?	Bakanlıklar, valilik, vilayet idaresi, belediye, köy, umumi müfettişlikler
Siyasal-toplumsal boyut	Kamu yönetimi hangi siyasal işleve sahipti?	Ulus-devlet inşası, inkılapların uygulanması, tek parti-bürokrasi ilişkisi
Ekonomik boyut	Kalkınma nasıl yönetildi?	Devletçilik, planlama, iktisadi devlet teşekkülleri, uzmanlaşmış bürokrasi

Bu çerçevede bölüm, erken Cumhuriyet kamu yönetiminin üç temel niteliğe sahip olduğunu ileri sürmektedir. İlk olarak bu yönetim **merkezî** idi; çünkü yeni devletin siyasal bütünlüğü, taşradaki farklı güç odaklarının denetlenmesi ve inkılapların ülke çapında uygulanması merkezî idari araçlara bağlanmıştı. İkinci olarak bu yönetim **modernleştirici** idi; çünkü eğitimden sağlığa, belediyecilikten iktisada kadar birçok alanda toplumsal dönüşümü kamu kurumları üstlenmişti. Üçüncü olarak bu yönetim **kurucu** idi; çünkü devlet, yalnızca mevcut toplumsal taleplere yanıt veren bir aygıt değil, yeni yurttaşı, yeni mekânı, yeni ekonomiyi ve yeni siyasal sadakati üreten bir mekanizma olarak çalışmıştı.

1. Osmanlı Mirası ve Cumhuriyet’in Devrildiği İdari Yapı

Cumhuriyet’in kamu yönetimi sıfırdan kurulmadı. Osmanlı Devleti’nin Tanzimat’tan itibaren geliştirdiği merkezî idare, vilayet sistemi, memuriyet

rejimi, belediye örgütlenmesi ve bürokratik kültür Cumhuriyet dönemine taşındı. Tanzimat bürokrasisinin temel hedefi, mali kaynakları merkeze bağlamak, taşrayı daha yakından denetlemek ve imparatorluğun dağılmasını önleyecek bir idari bütünlük kurmaktır. Ortaylı'ya göre Tanzimat, yalnız hukuki reformlar değil, aynı zamanda taşra yönetiminde yeni bir merkezdenetim mekanizması üretmiştir (Ortaylı, 2008, s. 145-151). Çadircı da Tanzimat döneminde kurulan meclislerin, muhassıllık düzeninin ve vilayet örgütlenmesinin taşra idaresinde merkezileşmeye dönük bir çaba olduğunu göstermektedir (Çadircı, 1991, s. 208-216).

Bununla birlikte Osmanlı taşrasında merkezî iktidarın mutlak hâkimiyetinden söz etmek güçtür. Ayanlar, eşraf, büyük toprak sahipleri ve yerel ileri gelenler, Tanzimat sonrasında kurulan yerel meclislerde çeşitli biçimlerde etkilerini sürdürmüşlerdir. Çakan, Tanzimat dönemindeki yerel meclislerin merkezileşme amacı taşımasına rağmen taşra eşrafının temsil gücünü koruduğunu, Cumhuriyet'in ise bu mirası daha sıkı merkezî denetime tabi tuttuğunu belirtir (Çakan, 2006, s. 47-52). Benzer biçimde Önen ve Reyhan, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e taşra idaresinin dönüşümünü "mülkten ülkeye" geçiş olarak yorumlar; bu geçiş, hanedan merkezli imparatorluk alanından ulusal egemenliğe dayalı ülke fikrine yönelimi ifade eder (Önen & Reyhan, 2011, s. 21-30).

Osmanlı bürokrasisinin Cumhuriyet'e bıraktığı miras iki yönlüydü. Bir yandan modern memuriyet, yazışma, hiyerarşi, kayıt, vilayet idaresi ve merkezî bakanlık örgütlenmesi gibi kurumsal birikimler yeni devlet için hazır bir zemin sağladı. Diğer yandan bu miras, halktan uzak, kırtasiyecilik, seçkinlik ve patrimonial alışkanlıklar taşıyan bir bürokratik kültürü de içeriyordu. Heper'in devlet geleneği çözümlemesinde belirttiği üzere Türkiye'de bürokrasi, yalnızca uygulayıcı değil, siyasal düzeni koruyucu ve yönlendirici bir aktör olarak tarihsel ağırlığa sahipti (Heper, 2023, s. 83-91). Findley ise Osmanlı kalemiyesinden modern mülkiyeye uzanan dönüşümün, Cumhuriyet bürokrasisinin mesleki ve kültürel altyapısını hazırladığını vurgular (Findley, 2014, s. 311-322).

Cumhuriyet kadroları bu mirası devralırken imparatorluğun çok merkezli ve çok kimlikli yapısını sürdürülemez görmüşlerdir. Ulusal egemenliğe dayalı yeni devlet, ülkenin her noktasında aynı hukukun, aynı idari hiyerarşinin ve aynı yurttaşlık anlayışının geçerli olmasını hedeflemiştir. Bu nedenle Cumhuriyet'in idari tercihi, adem-i merkezîyetçi eğilimlerden çok **üniter ve merkezî** bir devlet modeline yöneldi. Bu tercih, yalnızca ideolojik değil, aynı zamanda güvenlik ve kalkınma gerekçeleriyle de bağlantılıydı. Kurtuluş Savaşı'nın ardından sınırlar güvenliği, iç isyanlar, aşiret yapıları, ulaşım yetersizliği, mali kaynak kıtlığı ve eğitim seviyesinin düşüklüğü, merkezî idarenin güçlendirilmesini yeni rejim

açısından zorunlu kılan faktörler olarak yorumlandı (Koçak, 2003, s. 35-44; Keskin, 2009, s. 97-108).

2. 1921’den 1924’e: Anayasal Çerçevenin Merkezileşmesi

Erken Cumhuriyet kamu yönetiminin hukuki temeli, önce 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, ardından 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile şekillenmiştir. 1921 Anayasası, olağanüstü savaş koşullarında hazırlanmış kısa bir metindi ve egemenliği “kayıtsız şartsız milletin” kabul ederek Meclis Hükümeti sistemini benimsedi. Ancak bu metnin kamu yönetimi bakımından en dikkat çekici yönü, vilayet ve nahiye düzeyinde yerel özerkliğe açık düzenlemeler içermesidir. Tanör, 1921 Anayasası’nı hem ulusal egemenliği kuran hem de yerel meclisler aracılığıyla idari çoğulculuğa kapı aralayan özgün bir anayasal deneyim olarak değerlendirir (Tanör, 2017, s. 253-260). Gözübüyük ve Kili de 1921 metninin vilayetlere “manevi şahsiyet” ve “muhtariyet” tanıyan hükümlerinin sonraki anayasal gelişmeler içinde istisnai bir yer tuttuğunu belirtir (Gözübüyük & Kili, 2006, s. 91-95).

Ne var ki Cumhuriyet’in ilanından sonra kabul edilen 1924 Anayasası, 1921 metnindeki yerelci imkânları büyük ölçüde daraltmıştır. 1924 Anayasası, egemenliği millete ait saymakla birlikte bu egemenliğin kullanımını TBMM merkezinde toplamış; idare bakımından ise illerin yetki genişliği ve görev ayrımı esasına göre yönetileceğini hükme bağlamıştır. Gözler’e göre 1924 Anayasası, klasik anlamda üniter devlet yapısını kuran ve merkezî idarenin taşra üzerindeki genel vesayetini güçlendiren bir çerçeve sunmuştur (Gözler, 2000, s. 62-70). Kırılmaz ve Kılıç Kırılmaz da 1924 Anayasası’nın kamu yönetimini merkezî yönetim ve yerel yönetimler olarak düzenlediğini, fakat yerel yönetimlerin merkezî idarenin bütünlüğü içinde anlam kazandığını vurgular (Kırılmaz & Kılıç Kırılmaz, 2014, s. 29-32).

Anayasal Metin	Kamu Yönetimi Açısından Ana Özellik	Merkezileşme Bakımından Sonuç
1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu	Vilayet ve nahiyelere yerel özerklik imkânı tanıyan kısa savaş anayasası	Yerelci/şûraya dayalı bir potansiyel taşır
1923 değişiklikleri	Cumhuriyet’in ilanı, devlet başkanlığı ve hükümet sisteminin belirginleşmesi	Yeni rejimin siyasal merkezi netleşir
1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu	Üniter devlet, TBMM üstünlüğü, yetki genişliği ve görev ayrımı	Merkezî idare hukuken güçlenir

Bu geçiş, erken Cumhuriyet’in siyasal tercihlerini açık biçimde gösterir. Akşin’in yakın tarih değerlendirmesinde de Cumhuriyet’in kuruluş evresi, savaş koşullarından çıkan bir ülkenin siyasal birliği güçlendirme ve devlet merkezini tahkim etme arayışıyla birlikte ele alınır (Akşin, 2017, s. 171-180).

Savaş döneminin yerel katılım ve meclisçilik arayışı, devletin kuruluşu ve inkılapların hızlanmasıyla birlikte yerini merkezî bütünleşmeye bırakmıştır. Şinik ve Görgün, Cumhuriyet yönetiminin taşra örgütüne özel bir görev yüklediğini ve mülki idare sisteminin ulus-devlet inşasında temel araç olarak görüldüğünü ifade eder (Şinik & Görgün, 2014, s. 777-780). Bu nedenle 1924 Anayasası, yalnızca bir hukuk metni değil, aynı zamanda merkezî devletin siyasal programının anayasal ifadesidir.

1924 Anayasası'nın merkezî yönelimi, devletin rejim güvenliğiyle de bağlantılıydı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hilafetin kaldırılması, Şeyh Said İsyanı, Takrir-i Sükûn Kanunu, çok partili hayata geçiş denemelerinin başarısızlığı ve inkılapların uygulanması, merkezî otoritenin güçlü tutulmasını rejimin bekası açısından gerekli gösterdi. Zürcher, 1925 sonrasında rejimin siyasal muhalefete ve yerel direnişlere karşı daha sıkı bir merkezî denetim kurduğunu belirtir (Zürcher, 2013, s. 243-251). Ahmad da tek parti yönetiminin modernleşme programını güçlü bürokratik araçlarla yürüttüğünü ve siyasal rekabet alanını uzun süre sınırlı tuttuğunu vurgular (Ahmad, 2014, s. 81-92).

3. Mülki İdarede Yeniden Yapılanma: Valilik, Vilayet ve Taşra Denetimi

Erken Cumhuriyet'in merkezileşme stratejisinde **mülki idare** özel bir yere sahiptir. Mülki idare, merkezî devletin taşradaki gözü, eli ve dili olarak çalışmış; valiler, kaymakamlar ve bucak yöneticileri aracılığıyla merkezî kararlar yerel düzeyde uygulanmıştır. Osmanlı'dan devralınan vilayet sistemi Cumhuriyet döneminde sadeleştirilmiş, liva/sancak gibi ara birimler kaldırılmış ve il temelli bir idari yapı öne çıkarılmıştır. 1929 tarihli Vilayet İdaresi Kanunu, bu dönüşümün önemli dönüm noktalarından biridir. Şinik ve Görgün'e göre 1923-1928 dönemindeki düzenlemeler, Cumhuriyet'in mülki idare sistemini merkezileşme doğrultusunda yeniden kurduğunu ve bugünkü idari yapının temel çizgilerini belirlediğini göstermektedir (Şinik & Görgün, 2014, s. 781-789).

Valilik kurumu, erken Cumhuriyet'te yalnızca idari koordinasyon makamı değil, aynı zamanda rejimin taşradaki siyasal temsilcisi olarak işlev gördü. Vali, il genel idaresinden, kamu düzeninden, merkezî politikaların uygulanmasından ve yerel yönetimlerin denetiminden sorumluydu. Bu konum, 1924 Anayasası'nın yetki genişliği ilkesine uygun biçimde düzenlendi: Merkez bazı karar yetkilerini valiye devrediyor; fakat bu devir yerel özerkliği değil, merkezî idarenin taşrada daha hızlı ve etkili işlemlerini amaçlıyordu. Keskin, Türkiye'de devletin toprak üzerinde örgütlenmesinin, idari bölünmenin teknik bir mesele değil, devletin egemenlik alanını kurma biçimi olduğunu belirtir (Keskin, 2009, s. 39-48).

Bu bakımdan valilik, modern devletin coğrafya üzerindeki hâkimiyetini kurumsallaştıran temel kurumdur.

Mülki idarenin merkezîleşmesi, taşra eşrafı ve yerel güçlerle ilişkiyi de yeniden düzenledi. Osmanlı döneminde yerel meclisler aracılığıyla belirli bir temsil gücüne sahip olan eşraf, Cumhuriyet döneminde tamamen tasfiye edilmedi; fakat merkezî devletin ve tek parti örgütlenmesinin denetimi altına alındı. Çakan, erken Cumhuriyet'in vilayet idare meclisleri ve özel idareler üzerindeki düzenlemelerini, taşra sınıflarının temsil gücünü sınırlama ve merkezî otoriteyi güçlendirme çabası olarak yorumlar (Çakan, 2006, s. 55-63). Bu yaklaşım, kamu yönetimini toplumsal güç ilişkilerinden bağımsız bir teknik alan olarak değil, merkez ile taşra arasındaki iktidar mücadelesinin kurumsal zemini olarak görmeyi gerektirir.

Mülki idarenin güçlendirilmesi aynı zamanda güvenlik ve asayiş kaygılarıyla bağlantılıydı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni rejime yönelik isyanlar, sınır bölgelerinde devlet otoritesinin zayıflığı ve ulaşım imkânlarının sınırlılığı, taşra denetimini öncelikli hâle getirdi. Bu nedenle valiler ve kaymakamlar, yalnızca idari hizmetlerin koordinatörü değil, rejim güvenliğinin yerel sorumlularıydı. Bora'nın belirttiği üzere Cumhuriyet'in kuruluş ideolojisi, "millet" fikrini homojenleştirici bir çerçevede inşa ederken idari aygıtı da bu inşanın taşıyıcısı kılmıştır (Bora, 2017, s. 117-126).

3.1.1. Umumi Müfettişlikler: Merkezî Devletin Taşradaki Olağanüstü Aracı

Erken Cumhuriyet merkezîleşmesinin en belirgin kurumlarından biri **umumi müfettişliklerdir**. 1927'den itibaren kurulan bu kurumlar, özellikle güvenlik, asayiş, iskân, kamu hizmetlerinin koordinasyonu ve inkıpların uygulanması bakımından merkezî yönetimin bölgesel ölçekte güçlendirilmesini hedeflemiştir. Umumi müfettişler, birden çok ili kapsayan geniş bölgelerde valiler üzerinde denetim ve koordinasyon yetkisine sahip olmuş; böylece merkezî devletin taşra üzerindeki gözetim kapasitesi artırılmıştır. Koçak, umumi müfettişlikleri tek parti döneminin taşra yönetiminde hem güvenlikçi hem de modernleştirici işlevler üstlenen özel kurumları olarak değerlendirir (Koçak, 2003, s. 77-88).

Umumi müfettişliklerin kuruluş mantığı, normal mülki idare mekanizmalarının bazı bölgelerde yeterli görülmemesiyle ilgilidir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da aşiret yapıları, sınır güvenliği, isyan deneyimleri ve ulaşım zorlukları, merkezî devletin daha yoğun müdahalesini gerektirdiği düşüncesini doğurmuştur. Bulut, umumi müfettişlikleri "devletin taşradaki eli" olarak nitelendirirken, bu kurumların yalnızca asayiş değil, eğitim,

sağlık, bayındırlık ve iskân gibi alanlarda da koordinasyon görevi üstlendiğini belirtir (Bulut, 2015). Bu nedenle umumi müfettişlikler, erken Cumhuriyet'in merkezileşme kapasitesinin olağan idari yapıyı aşan bir örneğidir.

Bu kurumların siyasal anlamı, taşranın merkez tarafından doğrudan izlenmesi ve dönüştürülmesidir. Devlet, yalnızca valiler aracılığıyla değil, bölgesel müfettişlikler yoluyla da yerel aktörleri, idari uygulamaları ve toplumsal düzeni denetlemeye yönelmiştir. Bu yönüyle umumi müfettişlikler, modern devletin “görme” ve “sınıflandırma” kapasitesini artıran kurumlardır. Scott'ın devletin toplumu okunabilir kılma süreçlerine ilişkin kuramsal çerçevesi Türkçeye çevrilmiş literatürde de tartışılmıştır; bu çerçeve erken Cumhuriyet uygulamalarını anlamak için işlevseldir, çünkü devlet nüfus, toprak, güvenlik ve hizmet alanlarını düzenlenebilir nesnelere hâline getirmiştir (Scott, 2008, s. 93-105).

3.1.2. Yerel Yönetimler: Özerklikten Vesayet

Erken Cumhuriyet'te yerel yönetimler, modern kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması bakımından önemli görülmüş; ancak bu önem, güçlü bir yerel özerklik anlayışıyla değil, merkezî idarenin denetimi altında tanımlanmıştır. İl özel idareleri, belediyeler ve köy yönetimleri tüzel kişilik sahibi yerel birimler olarak varlığını sürdürmüştür, fakat mali, hukuki ve idari açıdan merkezî vesayetle çevrelenmiştir. Güler, Türkiye'de yerel yönetimlerin tarihsel gelişiminin liberal anlamda yerel özerklikten çok merkezî devletin yerel hizmet üretim kapasitesini genişletme mantığıyla şekillendiğini belirtir (Güler, 1998, s. 121-130). Ortaylı da Osmanlı'dan Cumhuriyet'e belediyeçiliğin modernleşme ve kamu hizmeti ihtiyacından doğduğunu, ancak yerel demokrasinin sınırlı kaldığını vurgular (Ortaylı, 2000, s. 183-190).

1924 tarihli Köy Kanunu, erken Cumhuriyet'in yerel toplumu düzenleme iradesinin en önemli örneklerinden biridir. Köy, yalnızca kırsal bir yerleşim birimi değil, vergi, askerlik, eğitim, sağlık, imcece, altyapı ve yurttaşlık ilişkilerinin düzenlendiği temel idari alan olarak görülmüştür. Köy Kanunu, köy ihtiyar meclisi ve muhtarlık gibi kurumları düzenlerken, köylünün ortak yükümlülüklerini de tanımlamış; böylece kırsal toplum devletin idari ve hukuki çerçevesi içine alınmıştır. Tekeli ve İlkin, erken Cumhuriyet'in kırsal kalkınma ve toplumu dönüştürme projelerinde köyün hem ekonomik hem de kültürel bir hedef alanı olduğunu belirtir (Tekeli & İlkin, 1982, s. 63-72).

1930 tarihli Belediye Kanunu ise kent yönetimini modernleştirme hedefiyle kabul edilmiştir. Bu kanun, belediyelerin görev alanlarını genişletmiş; imar, temizlik, sağlık, pazar denetimi, su, ulaşım ve kent düzeni gibi hizmetleri belediyeçilik alanına yerleştirmiştir. Ancak belediye başkanlarının seçimi,

belediye kararlarının onayı ve mali denetim bakımından merkezi idare güçlü vesayet araçlarını korumuştur. Keleş, Cumhuriyet belediyciliğinin kentleşme düzeyi düşük bir ülkede modern kamu hizmeti standartlarını yerleştirmeyi amaçladığını, fakat demokratik yerel katılımın sınırlı kaldığını ifade eder (Keleş, 2012, s. 155-164). Bu nedenle belediyeler, yerel özerklik kurumları olmaktan çok modernleşmenin yerel uygulama birimleri olarak çalışmıştır.

Yerel Yönetim Birimi	Temel Düzenleme	Merkezileşme Bağlamındaki İşlev
İl özel idaresi	Osmanlı mirası ve 1924 Anayasası çerçevesi	Vilayet düzeyinde yerel hizmet, fakat vali ve merkezi vesayet altında
Köy	1924 Köy Kanunu	Kırsal toplumu idari-hukuki düzene bağlama, ortak yükümlülükleri tanımlama
Belediye	1930 Belediye Kanunu	Kent hizmetlerini modernleştirme, fakat merkezi denetim altında tutma

Yerel yönetimlerin vesayet altında tutulması, erken Cumhuriyet'in siyasal felsefesiyle uyumluydu. Yeni rejim, yerel farklılıkların ve geleneksel güç odaklarının siyasal parçalanma üretmesinden kaygı duyuyordu. Bu nedenle yerel yönetimler, halkın doğrudan kendi kendini yönetmesinden çok, merkezi reformların yerele taşınması için kurumsal araçlar olarak tasarlandı. Bu durum, 1921 Anayasası'nın yerel özerklik potansiyelinden 1924 sonrasının merkezi idari bütünlüğüne geçişin yerel yönetimler alanındaki karşılığıdır.

4. Bürokrasi ve Tek Parti: Kurucu Elitin İdari Aygıtı

Erken Cumhuriyet kamu yönetimini anlamak için bürokrasiyi tek parti rejiminden ayrı düşünmek mümkün değildir. 1923-1946 döneminde Cumhuriyet Halk Partisi siyasal alanın merkezinde yer almış; bürokrasi ise reformların hazırlanması, uygulanması ve denetlenmesinde başlıca araç olmuştur. Bu ilişki, bürokrasinin partiye basitçe tabi olduğu ya da partinin bürokrasi tarafından bütünüyle belirlendiği tek yönlü bir ilişki değildir. Daha doğru ifade ile tek parti ve bürokrasi, modernleşme programının iki iç içe geçmiş taşıyıcısıdır. Heper, Türkiye'de bürokrasinin devletin sürekliliğini temsil eden ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu, Cumhuriyet döneminde de bu konumunu koruduğunu belirtir (Heper, 2023, s. 104-112).

Tek parti döneminde bürokrat, yalnızca kanun uygulayan memur değil, aynı zamanda inkılapların öğreticisi ve koruyucusudur. Harf Devrimi, laikleşme düzenlemeleri, eğitim reformu, kadın hakları, soyadı uygulaması, şapka ve kıyafet düzenlemeleri gibi reformların ülke çapında benimsetilmesi, büyük ölçüde valiler, kaymakamlar, öğretmenler, hâkimler, jandarma ve diğer kamu görevlileri aracılığıyla gerçekleşmiştir. Mardin'in merkez-çevre yaklaşımı,

bu dönemde merkezî bürokratik elit ile taşradaki geleneksel toplumsal yapı arasındaki gerilimi anlamak bakımından önemlidir (Mardin, 2006, s. 35-77). Bu gerilim, kamu yönetimini yalnız hizmet sunan değil, kültürel dönüşüm yürüten bir aygıt hâline getirmiştir.

Bürokrasi-siyaset ilişkisi, özellikle 1930'larda parti-devlet bütünleşmesi eğilimiyle daha belirginleşti. CHP'nin taşra örgütleri ile valilikler arasındaki yakın ilişki, merkezî siyasal iradenin yerel düzeyde tek elden yürütülmesini sağladı. Tunçay, tek parti döneminde parti örgütlenmesinin devlet aygıtı ile iç içe geçtiğini ve siyasal rekabetin sınırlılığı nedeniyle bürokrasinin geniş bir hareket alanı kazandığını belirtir (Tunçay, 2010, s. 289-301). Karpat da erken Cumhuriyet'te siyasal katılım kanallarının kontrollü biçimde açıldığını, modernleşme hedefinin çoğulcu siyasal rekabetten önce geldiğini ifade eder (Karpat, 2021, s. 112-123).

Bu yapının olumlu ve olumsuz sonuçları birlikte değerlendirilmelidir. Olumlu açıdan bakıldığında, güçlü bürokrasi yeni devletin kısa sürede kurumsallaşmasını, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını, hukuk birliğinin sağlanmasını ve ekonomik kalkınma girişimlerinin örgütlenmesini kolaylaştırmıştır. Olumsuz açıdan ise bürokratik merkezileşme, yerel katılımı sınırlamış, toplumsal farklılıkların siyasal temsilini zayıflatmış ve halk ile yönetim arasında mesafe üretmiştir. Yalçındağ'ın belirttiği gibi Cumhuriyet kamu yönetimi, Osmanlı'dan yalnız kurumları değil, bürokrasi-vatandaş mesafesini de devralmıştır (Yalçındağ, 1970, s. 20-23).

5. Reform Devleti: Hukuk, Eğitim, Sağlık ve Toplumun İdari Dönüşümü

Erken Cumhuriyet kamu yönetimi, reformların uygulayıcı mekanizması olarak işledi. Hukuk birliğinin sağlanması, eğitim sisteminin merkezileştirilmesi, laikleşme, sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi ve nüfus politikaları bu dönemin temel kamu yönetimi alanlarıdır. 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitim yönetimini merkezileştirerek farklı okul türleri üzerindeki parçalı yapıyı ortadan kaldırmış ve Milli Eğitim Bakanlığı'nı ulusal eğitim politikasının merkezi hâline getirmiştir. Sakaoğlu, Cumhuriyet eğitim reformunun temel hedefinin yalnız okuryazarlığı artırmak değil, yeni yurttaşı laik ve ulusal bir kültür içinde yetiştirmek olduğunu belirtir (Sakaoğlu, 2003, s. 197-206).

Sağlık alanında da benzer bir merkezileşme görülür. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, çevre sağlığı, doğum ve çocuk sağlığı, belediye hizmetleri ve merkezi sağlık denetimi bakımından kapsamlı bir çerçeve oluşturmuştur. Fişek'e göre Cumhuriyet'in sağlık politikası, koruyucu hekimliği ve merkezî sağlık örgütlenmesini öne çıkararak

modern kamu sağlığı anlayışının temelini atmıştır (Fişek, 1983, s. 41-49). Bu düzenlemeler, devletin bireylerin gündelik yaşamına sağlık, hijyen ve nüfus politikaları üzerinden daha doğrudan müdahil olduğunu gösterir.

Hukuk reformları ise kamu yönetiminin normatif temelini değiştirdi. Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Borçlar Kanunu ve diğer temel düzenlemeler, çok hukuklu Osmanlı mirası yerine laik ve tekil bir hukuk düzeni kurdu. Bu hukuk düzeni, idarenin vatandaşla ilişkisini de yeniden tanımladı. Berkes, Türkiye’de çağdaşlaşmanın en temel yönlerinden birinin dinî ve geleneksel otoritelerin kamusal düzen üzerindeki belirleyiciliğinin azaltılması olduğunu vurgular (Berkes, 2017, s. 521-540). Bu açıdan kamu yönetimi, laik hukuk devletinin gündelik hayata aktarılmasının kurumsal aracıdır.

Reformların uygulanmasında Halkevleri ve Halkodaları gibi kurumlar da tamamlayıcı işlev görmüştür. Her ne kadar bunlar dar anlamda kamu idaresi kurumu olmasa da tek parti döneminde kültürel kamu hizmeti ve yurttaşlık eğitimi bakımından devlet-parti bütünleşmesinin araçlarıydı. Çeçen, Halkevleri’nin halk eğitimi, kültür, dil, tarih, güzel sanatlar ve toplumsal dayanışma alanlarında yeni rejimin ideolojik ve kültürel taşıyıcısı olduğunu belirtir (Çeçen, 1990, s. 94-108). Böylece kamu yönetimi, yalnız bakanlık ve valiliklerden değil, rejimin toplumu dönüştürmeye dönük yarı-kamusal kurumlarından oluşan geniş bir ağ içinde çalışmıştır.

6. Devletçilik, Planlama ve Ekonomik Kamu Yönetiminin Doğuşu

1923-1946 döneminde modern devletin kuruluşu yalnız siyasal ve idari alanla sınırlı kalmadı; ekonomi yönetimi de kamu yönetiminin temel bileşeni hâline geldi. İzmir İktisat Kongresi’nde özel girişime alan açan bir kalkınma anlayışı savunulmuş olsa da 1929 Dünya Bunalımı, sermaye birikiminin zayıflığı ve sanayileşme ihtiyacı, 1930’larda devletçiliği öne çıkardı. Boratav, 1930’lar devletçiliğini Türkiye’de sanayileşmenin kamu öncülüğünde örgütlendiği ve devletin yatırımcı, planlayıcı ve işletmeci rol üstlendiği bir dönem olarak değerlendirir (Boratav, 2018, s. 61-79). Tezel de erken Cumhuriyet ekonomisinde devletin sanayi yatırımları, demiryolları, bankacılık ve kamu işletmeleri üzerinden belirleyici bir aktör hâline geldiğini belirtir (Tezel, 2015, s. 173-189).

Devletçilik, kamu yönetiminin kurumsal kapasitesini genişletti. Sümerbank, Etibank, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Devlet Demiryolları ve çeşitli iktisadi devlet teşekkülleri, teknik uzmanlık, planlama, muhasebe, mühendislik ve işletmecilik bilgisine sahip yeni bir kamu bürokrasisi doğurdu. Bu kurumlar, klasik mülki idareden farklı olarak üretim, yatırım ve teknik bilgi alanlarında faaliyet gösterdi. Tekeli ve İlkin, 1930’larda planlama deneyiminin yalnız

ekonomik değil, idari bir öğrenme süreci olduğunu ve devletin kalkınmayı örgütleyen kurumsal kapasitesini artırdığını ifade eder (Tekeli & İlkin, 2009, s. 211-228).

Devletçi ekonomi yönetimi, merkezileşmenin ekonomik boyutunu oluşturdu. Merkezî hükümet, yatırımların yerini, sektörlerini, finansmanını ve uygulama araçlarını belirleyerek kalkınmayı ulusal ölçekli bir kamu politikası hâline getirdi. Bu durum, modern devletin yalnız güvenlik ve hukuk alanında değil, üretim ve refah alanında da örgütleyici rol üstlenmesi anlamına geliyordu. Keyder'e göre Cumhuriyet'in kuruluş döneminde devlet, ulusal burjuvazinin zayıflığı karşısında ekonomik modernleşmenin başlıca aktörü olarak öne çıkmıştır (Keyder, 2014, s. 101-115).

Ekonomik kamu yönetiminin güçlenmesi, merkez-taşra ilişkilerini de etkiledi. Demiryolları, fabrikalar, madenler, şeker işletmeleri ve kamu bankaları, merkezin taşradaki ekonomik varlığını artırdı. Bu yatırımlar yalnız ekonomik değil, sosyal ve kültürel sonuçlar da doğurdu; yeni işçi yerleşimleri, kamu lojmanları, eğitim ve sağlık hizmetleri, modern üretim disiplinleri ve kentleşme biçimleri ortaya çıktı. Böylece devletçilik, merkezî idarenin taşrada yalnız emir ve denetimle değil, yatırım ve hizmet aracılığıyla da görünür olmasını sağladı.

7. Kamu Personel Rejimi ve Rasyonel-Yasal İdarenin Kuruluşu

Modern kamu yönetiminin temel unsurlarından biri, kamu personelinin hukuki statü, hiyerarşi, uzmanlık ve süreklilik esaslarına göre düzenlenmesidir. Erken Cumhuriyet döneminde memuriyet, Osmanlı bürokratik mirasının devamı olmakla birlikte yeni rejimin ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendi. Memurlar, devletin sürekliliğini temsil eden, merkezî emir-komuta zinciri içinde çalışan ve kamu hizmetini siyasal rejimin hedefleriyle uyumlu biçimde yürüten aktörlerdi. Weberyen anlamda rasyonel-yasal bürokrasi, kişisel sadakat ve geleneksel otoriteden çok yazılı kurallar, görev tanımları ve hiyerarşik yetki ilişkileri üzerine kurulur; erken Cumhuriyet bu modele yaklaşan bir idari rasyonelleşme arayışı içindeydi (Weber, 2018, s. 334-348).

Bununla birlikte Türkiye'de kamu personel rejimi yalnız teknik uzmanlık mantığıyla değil, siyasal güven ve rejim sadakatiyle de belirlendi. Yeni rejimin inkılaplarını uygulayacak kadroların laik, ulusalcı ve modernleşmeci değerlere bağlı olması bekleniyordu. Bu nedenle memur, dar anlamda tarafsız bir uygulayıcı değil, Cumhuriyet ideolojisinin temsilcisi olarak görülmüştür. Acar'ın kamu personel yönetimi tarihçesine ilişkin çalışması, Cumhuriyet döneminde personel yönetiminin modernleşme, merkezileşme ve hukuki statü arayışlarıyla birlikte geliştiğini ortaya koyar (Acar, 2019, s. 203-211).

Kamu personelinin eğitimi ve uzmanlaşması da bu dönemin önemli sorunlarından biriydi. Nitelikli memur, mühendis, doktor, öğretmen ve mülki idare amiri ihtiyacı, eğitim politikaları ile personel rejimi arasında sıkı bir bağ kurdu. Mülkiye geleneği, öğretmen okulları, hukuk fakülteleri ve teknik okullar, yeni devletin kadro ihtiyacını karşılamaya yöneldi. Bu durum, kamu yönetiminin insan kaynağı boyutunun devlet inşası bakımından ne kadar önemli olduğunu gösterir.

8. Merkezleşmenin Sınırları ve Çelişkileri

Erken Cumhuriyet kamu yönetimi güçlü bir merkezleşme programı üretmiş olsa da bu programın sınırları vardı. Birincisi, ülkenin ekonomik kaynakları sınırlıydı. Ulaşım altyapısı, eğitim seviyesi, sağlık personeli, teknik uzman ve mali kapasite yetersizlikleri, merkezî kararların taşrada aynı hız ve etkinlikte uygulanmasını zorlaştırıyordu. İkincisi, taşra toplumu homojen değildi; aşiret yapıları, eşraf ağları, dini otoriteler, etnik ve bölgesel farklılıklar merkezî idarenin uygulamalarını etkiliyordu. Üçüncüsü, tek parti yönetimi yerel katılımı sınırladığı için kamu yönetimi ile toplum arasında temsil ve meşruiyet sorunları doğabiliyordu.

Bu çelişkiler, merkezleşmenin yalnız hukuki düzenlemelerle tamamlanamayacağını gösterir. Devlet, kanun çıkararak ve idari örgüt kurarak taşrada varlık gösterebilir; fakat bu varlığın toplumsal kabul üretmesi daha karmaşık bir süreçtir. Mardin'in merkez-çevre çözümlemesi, Cumhuriyet modernleşmesinin merkezî elitler tarafından taşraya taşındığını, ancak çevrenin bu dönüşüme her zaman aynı biçimde katılmadığını gösterir (Mardin, 2006, s. 64-77). Zürcher de erken Cumhuriyet'in otoriter modernleşme niteliğinin, reformların hızını artırırken siyasal çoğulculuğu sınırladığını belirtir (Zürcher, 2013, s. 259-268).

Merkezleşmenin bir diğer sınırı, yerel yönetimlerin mali zayıflığıydı. Belediye ve köy yönetimlerine görev verilmiş, fakat bu görevleri yerine getirecek kaynaklar çoğu zaman yetersiz kalmıştır. Keleş, Türkiye'de yerel yönetimlerin tarihsel olarak görev ve kaynak dengesizliği sorunu yaşadığını; erken Cumhuriyet'te de bu sorunun belediye hizmetlerinin kapsamını sınırladığını belirtir (Keleş, 2012, s. 162-170). Güler ise yerel yönetimlerin merkezî devletin vesayeti altında bırakılmasının, yerel mali ve siyasal kapasitenin gelişmesini zorlaştırdığını vurgular (Güler, 1998, s. 139-147).

Bütün bu sınırlara rağmen erken Cumhuriyet'in kamu yönetimi projesi, Türkiye'de modern devletin kurumsal omurgasını oluşturmuştur. Bugünkü il sistemi, valilik kurumu, merkez-taşra ilişkisi, yerel yönetimler üzerindeki vesayet anlayışı, kalkınmada devletin rolü ve kamu bürokrasisinin siyasal

ağırlığı büyük ölçüde bu dönemde şekillenmiştir. Bu nedenle 1923-1946 dönemi, yalnız tarihsel bir başlangıç değil, Türkiye kamu yönetiminin uzun vadeli yapısal özelliklerini anlamak için temel referans noktasıdır.

9. 1946 Eşiği: Çok Partili Hayata Geçiş ve İdari Miras

1946 yılı, Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçiş bakımından siyasal bir dönüm noktasıdır; ancak kamu yönetimi açısından süreklilikler kopuşlardan daha güçlüdür. Demokrat Parti’nin kuruluşu ve 1946 seçimleri, tek parti yönetiminin siyasal tekeli sarsmış; fakat merkezî idare, valilik sistemi, kamu bürokrasisi ve yerel yönetimler üzerindeki vesayet mekanizmaları büyük ölçüde devam etmiştir. Karpat, çok partili hayata geçişi toplumsal taleplerin siyasal sisteme girmesi bakımından önemli görür; ancak devletçi ve bürokratik mirasın yeni dönemde de etkisini sürdürdüğünü belirtir (Karpat, 2021, s. 169-181). Ahmad da 1946 sonrasındaki siyasal rekabetin, erken Cumhuriyet’ten devralınan merkezî kurumlar içinde gerçekleştiğini vurgular (Ahmad, 2014, s. 125-136).

Bu eşikte kamu yönetimi iki yönlü bir baskıyla karşılaştı. Bir yandan çok partili siyasal hayat, yerel taleplerin, seçmen beklentilerinin ve siyasal rekabetin kamu yönetimine daha fazla yansımaya yol açtı. Diğer yandan erken Cumhuriyet’in kurduğu merkezî idari yapı, siyasal rekabete rağmen devletin sürekliliğini koruyan bir çerçeveye sundu. Bu durum, Türkiye’de demokrasi ile merkezî bürokratik devlet geleneği arasındaki gerilimin sonraki dönemlerde de devam edeceğini gösterir.

1946 eşiği aynı zamanda erken Cumhuriyet kamu yönetimi modelinin tamamlandığı ve sınırlarının görünür hâle geldiği bir dönemdir. Devlet, 1923-1946 arasında rejimi kurmuş, temel reformları uygulamış, idari coğrafyayı düzenlemiş, taşrayı denetim altına almış, kalkınma kurumlarını oluşturmuş ve yurttaşlık fikrini yaygınlaştırmıştır. Ancak bu başarı, merkezileşme, sınırlı katılım, bürokratik vesayet ve yerel özerklik eksikliği gibi sorunlarla birlikte gerçekleşmiştir. Bu ikili miras, Türkiye kamu yönetimi tarihinin sonraki aşamalarını belirleyen temel gerilimlerden biri olmuştur.

SONUÇ

Cumhuriyet döneminde kamu yönetiminin inşası, Türkiye’de modern devletin kuruluş sürecinin merkezinde yer alır. 1923-1946 arasında devlet, Osmanlı’dan devraldığı idari mirası reddetmeden fakat onu yeni rejimin hedeflerine uygun biçimde dönüştürerek merkezî, üniter, laik, modernleştirici ve kalkınmacı bir kamu yönetimi modeli oluşturmuştur. Bu modelin anayasal temeli 1924 Anayasası ile atılmış; mülki idare, valilik, vilayet sistemi, umumi

müfettişlikler, belediyeler, köy yönetimi, kamu personeli ve iktisadi devlet teşekkülleri aracılığıyla kurumsal yapı genişletilmiştir.

Bu dönemde kamu yönetimi, yalnızca kamu hizmeti sunan bir mekanizma değil, **ulus-devlet inşasının kurucu aygıtıdır**. Devlet, taşırayı denetlemiş, yerel güçleri merkezî yapı içine almış, yurttaşlığı tanımlamış, inkılapları uygulamış, eğitim ve sağlık hizmetlerini merkezîleştirmiş ve ekonomik kalkınmayı kamu eliyle örgütlemiştir. Bu yönüyle erken Cumhuriyet kamu yönetimi, modernleşmenin hem aracı hem de sahnesidir.

Bununla birlikte bu modelin demokratik katılım, yerel özerklik ve çoğulculuk açısından sınırlı olduğu da açıktır. Merkezîleşme, yeni devletin kuruluş koşullarında düzen, güvenlik ve reform kapasitesi üretmiş; fakat aynı zamanda yerel inisiyatifini daraltmış, bürokratik vesayeti güçlendirmiş ve toplum ile yönetim arasında mesafe yaratmıştır. Dolayısıyla erken Cumhuriyet kamu yönetiminin mirası çift yönlüdür: Bir yandan modern devlet kapasitesinin ve kamu hizmetlerinin temelini atmış, diğer yandan Türkiye’de merkezîyetçilik ve bürokratik ağırlık sorunlarının tarihsel zeminini oluşturmuştur.

Sonuç olarak 1923-1946 dönemi, Türkiye’de kamu yönetiminin yalnız kurulduğu değil, aynı zamanda siyasal düzenin, toplumsal dönüşümün ve ekonomik kalkınmanın taşıyıcı kurumu hâline geldiği dönemdir. Bu dönemi anlamak, Türkiye’de devlet-toplum ilişkilerinin, merkez-taşra geriliminin, yerel yönetim sorunlarının, kamu bürokrasisinin ve modernleşme siyasetinin uzun süreli yapısını anlamak bakımından vazgeçilmezdir.

Kaynakça

- Acar, O. K. (2019). Personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine: Cumhuriyet dönemi kamu personel yönetim tarihçesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 199-220.
- Ahmad, F. (2014). *Modern Türkiye'nin oluşumu* (Y. Alogan, Çev.). Kaynak Yayınları.
- Akşin, S. (2017). *Kısa Türkiye tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Berkes, N. (2017). *Türkiye'de çağdaşlaşma* (A. Kuyaş, Yay. Haz.). Yapı Kredi Yayınları.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar: Türkiye'de siyasi ideolojiler*. İletişim Yayınları.
- Boratav, K. (2018). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2015*. İmge Kitabevi.
- Bulut, E. Ç. (2015). Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler. *Journal of Modern Turkish History Studies/Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 11(21).
- Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapıları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çakan, I. (2006). Erken Cumhuriyet döneminde Türk kamu yönetiminin modernleşmesi: Merkezileşme. *Amme İdaresi Dergisi*, 39(4), 45-73.
- Çeçen, A. (1990). *Atatürk'ün kültür kurumu: Halkevleri*. Gündoğan Yayınları.
- Findley, C. V. (2014). *Osmanlı Devleti'nde bürokratik reform: Babıâli 1789-1922* (L. Boyacı & İ. Akyol, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Fişek, N. H. (1983). *Halk sağlığına giriş*. Hacettepe Üniversitesi-Dünya Sağlık Örgütü Hizmet Araştırma ve Araştırmacı Yetiştirme Merkezi Yayını.
- Gözler, K. (2000). *Türk anayasa hukuku*. Ekin Kitabevi.
- Gözübüyük, A. Ş., & Kili, S. (2006). *Türk anayasa metinleri: 1839-1980*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güler, B. A. (1998). *Yerel yönetimler: Liberal açıklamalara eleştirel yaklaşım* (2. bs.). TODAİE Yayınları.
- Heper, M. (2023). *Türkiye'de devlet geleneği*. Doğu Batı Yayınları.
- Karpat, K. H. (2021). *Türk demokrasi tarihi: Sosyal, kültürel, ekonomik temeller*. Timaş Yayınları.
- Keleş, R. (2012). *Yerinden yönetim ve siyaset*. Cem Yayınevi.
- Keskin, N. E. (2009). *Türkiye'de devletin toprak üzerinde örgütlenmesi*. Tan Kitabevi.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*. İletişim Yayınları.
- Kırılmaz, H., & Kılıç Kırılmaz, S. (2014). Erken Cumhuriyet dönemi Türk kamu yönetimi: Anayasal sistem, yönetim yapısı, bürokrasi ve reform uygulamaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40, 25-47.
- Koçak, C. (2003). *Umumi Müfettişlikler (1927-1952)*. İletişim Yayınları.

- Mardin, Ş., Mümtaz'er Türköne, & Önder, T. (2002). *Türkiye'de toplum ve siyaset*. İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı mahalli idareleri (1840-1880)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*. Cedit Neşriyat.
- Önen, N., & Reyhan, C. (2011). *Mülkten ülkeye: Türkiye'de taşra idaresinin dönüşümü (1839-1929)*. İletişim Yayınları.
- İnan, A. A. (1998). *Medeni bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün el yazuları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Scott, J. C. (2008). *Devlet gibi görmek: İnsanlık durumunu geliştirmeye yönelik projeler nasıl başarısız oldu?* (N. Erdoğan, Çev.). Versus Kitap.
- Şinik, B., & Görgün, Ç. (2014). Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de merkezileşme arayışları: Mülki idarede yeniden yapılanma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(4), 777-805. <https://doi.org/10.16987/ausbf.40079>
- Tanör, B. (2017). *Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Tekeli, İ., & İlkin, S. (1982). *Uygulamaya geçerken Türkiye'de devletçiliğin oluşumu*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ., & İlkin, S. (2009). *Cumhuriyetin barca: Köktenci modernitenin ekonomik politikasının gelişimi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tezel, Y. S. (2015). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi (1923-1950)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tunçay, M. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti'nde tek-parti yönetimi'nin kurulması (1923-1931)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Weber, M. (2018). *Ekonomi ve toplum* (L. Boyacı, Çev.). Yarı Yayınları.
- Yalçındag, S. (1970). Kamu yönetim sistemimizin tarihsel evrimi üzerine notlar. *Amme İdaresi Dergisi*, 2, 20-57.
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi* (Y. Saner, Çev.). İletişim Yayınları.

